

POLIISIEN TULKINTOJA SUOSTUMUKSESTA JA SEKSUAALIVÄKIVALLASTA NUORTEN SEURUSTELUSUHTEISSA

Anu Isotalo: FT, tutkijatohdori, Tampereen yliopisto

anu.isotalo@tuni.fi

Janus vol. 30 (3) 2022, 269–288

Tiivistelmä

Artikkelissa tarkastellaan seksuaali- ja väkivaltarikosten esitutkinnessa työskennelleiden poliisien puhetapoja suostumuksesta ja sen määrittelystä nuorten seurustelusuhteisiin liittyneissä raiskauspäilyissä. Tutkimusaineisto koostuu kymmenestä puolistrukturoidusta ryhmähaastattelusta (n=21), joita on analysoitu hyödyntämällä diskurssianalyysia. Haastateltavien työkokemuksiin perustuvat näkökulmat keskittyivät nuoriin naisiin uhreina ja heidän poikaystäviinsä epäiltyinä tilanteissa, joissa ei ollut käytetty fyysisistä väkivaltaa. Poliisit kuvasivat suostumuksen puuttumista uhrin suorana painostamisena tai ilman suoraa painostusta tapahtuneena yhdyntätilanteena, jonka tahdonvastaisuutta uhri ei ilmaissut tai jonka tahdonvastaisuuden hän ymmärsi jälkikäteen. Aineistosta identifioidtiin kolme diskurssia, joita analysoitiin sen kannalta, miten niissä tuotettiin sukupuoleen ja nuoruuteen sekä uhrin ja epäillyn positiioihin liittyviä jäsennyksiä. Nämä diskurssit nimettiin uhrisensitiiviseksi, nuoria naisia vastuuttavaksi ja nuoria miehiä puolustavaksi puhetavaksi.

JOHDANTO

Poliisiin tietoon tulee vuosittain seksuaalirikoksia, joissa nuoret ovat olleet sekä seksuaaliväkivallan uhreja että tekijöitä. Kaikissa poliisiin tietoon vuonna 2018 tulleissa raiskauksissa tekijöistä 27 prosenttia ja uhreista 35 prosenttia oli 15–20-vuotiaita. (Niemi & Fagerlund 2019.) Alaikäisiin kohdistuneista seksuaalirikoksista vuosina 2017–18 annetuissa lainvoimaisissa tuomioissa lähes puolessa tapauksista tekijä oli 15–24-vuotias miespuolinen henkilö (Malin 2020). Suurin osa seksuaaliväkivallasta on kuitenkin piilorikollisuutta, jota ei ilmoiteta poliisille. Esimerkiksi viimeaikaiset kouluterveyskyselyt ovat lisänneet huolta nuoriin naisiin kohdis-

tuvan seksuaalisen häirinnän ja seksuaaliväkivallan yleisyydestä (THL 2021).

Vaikka poliisin seksuaalirikostutkintaa ja poliisiin tietoon tulleiden seksuaalirikosten luonnetta on Suomessa tutkittu jonkin verran, poliisien tulkinnoista koskien nuorten tekemiä nuoriin kohdistuneita seksuaalirikoksia on vähäisestikin tutkustietoa (Kainulainen 2004; Honkatukia 2001a). Nuorten seurustelusuhteissa tai tutustumistilanteissa kokemaa seksuaaliväkivaltaa on ylipäätään tutkittu hyvin vähän (Isotalo 2017; 2019; Niemi 2010; Näre 2000). Myöskään nuorten seksuaalirikosten uhrien kokemuksia selviytymisestä, rikosprosessista, viranomaiskohtaamisista tai avun saannista ei ole juurikaan tutkimuksissa tarkasteltu.

Janus

VERTAISARVIOITU
KOLLEGIALLT GRANSKAD
PEER-REVIEWED
www.tsv.fi/tunnus

Suomessa seksuaalisen suostumuksen määrittelystä¹ on käyty paljon julkista keskustelua maailmanlaajuisen #metoo-liikehännän, Suostumus 2018 -lakialoitteen ja seksuaalirikoslain uudistuksen innoittamana. Se, miten raiskaus on lainsäädännössä eri aikoina määriteltä, on yhteyksissä historiallisiin ja kulttuurisiin valtarakenteisiin ja sukupuolta, seksuaalisuutta ja väkivaltaa koskeviin diskursseihin (Andersson 2004; Conaghan 2019; Nieminen 2019; Utriainen 2013). Tämänhetkessä seksuaalirikoslainsäädännössä raiskaukseksi määritellään pakottaminen sukupuoliyhteyteen, joka tapahtuu henkilöön kohdistuvaa väkivaltaa käyttämällä tai uhkaamalla käyttää sellaista väkivaltaa, tai joka tapahtuu henkilön ollessa kykenemätön puolustamaan itseään tai muodostamaan tai ilmaisemaan tahtoaan (tiedottomuuden, sairauden, vammaisuuden, pelkotilan tai muun avuttoman tilan takia), tai jos pakottaminen tapahtuu muulla kuin väkivallalla uhkaamalla (RL 20 luku, 1 §). Kun nykyisessä raiskauksen tunnusmerkistössä keskiössä ovat uhriin kohdistunutta väkivaltaa ja uhrin puolustuskyvyttömyyttä ja avutonta tilaa koskevat arviot², suostumuksen puuttumiseen nojaavassa uudessa lakiehdotuksessa raiskauksen keskeiseksi tunnusmerkiksi ehdotetaan vuodesta 2023 alkaen sukupuoliyhteyttä ”sellaisen henkilön kanssa, joka ei osallistu siihen vapaaehtoisesti” (HE 13/2022).³ Lakiuudistuksen keskeisenä tavoitteena on vahvistaa seksuaalisen itsemääräämisoikeuden ja henkilökohtaisen koskemattomuuden suoja (HE 13/2022). Siirryttäessä suostumuksen puuttumiseen raiskauksen tunnusmerkistökäsitteeksi kyse on merkittävästä diskurssimuutoksesta, jonka myötä ”seksuaalinen väkivalta ei tarkoita teon

toteuttamiseksi käytettyä väkivaltaa vaan itse teko, seksuaalisen itsemääräämisoikeuden loukkaus, on väkivaltaa” (Leskinen 2020, 381). Tämä kehitys on ollut pitkällisten seksuaalirikosten kriminalisoinnista käytyjen kamppailujen tulos, jota ovat viime vuosikymmeninä voimistaneet ylikansallisen oikeudellisen sääntelyn ja Suomea sitovien ihmisoikeussopimusten roolin korostuminen⁴ (Alaattinoglu 2021, 281–282; Kimpimäki 2017, 807–808; Jokila & Niemi 2020, 122; Niemi 2021; Nousiainen & Pentikäinen 2013).

Poliisi käyttää esitutkinnassa merkittävää määrittelyvaltaa kuulustellessaan seksuaaliväkivaltaepäilyn osapuolia ja arvioidessaan rikosten tunnusmerkkien sopivuutta. Seksuaalirikoslainsäädännön uudistuessa suostumusta koskevat keskustelut ovat olleet erityisen paljon julkisuudessa, ja on ajankohtaista kysyä, millaisia tulkintoja nuoria seksuaalirikosten uhreja ja epäiltyjä työsään kohdanneilla poliiseilla on suostumuksesta nuorten välisissä suhteissa. Tarkastelen artikkelissa suostumusta koskevia puhetapoja, joita olen analysoinut tekemistäni seksuaali- ja väkivaltarikostutkinnassa työskennelleiden poliisien haastatteluista.⁵ Haastatteluissa poliiseilta on kysytty näkemyksiä esitutkintaan tulleista noin 15–24-vuotiaisiin nuoriin kohdistuneista raiskausepäilyistä, joissa uhri on ollut epäillyn seurustelukumppani. Tämä ikärajaus on valittu yhtäältä siksi, että nuoruuden ensimmäiset seurustelusuhteet ajoittuvat yleisesti tähän ikävaiheeseen ja toisaalta siitä syystä, että tähän ikäryhmään kohdistuu uhritutkimusten mukaan eniten seksuaaliväkivaltaa (Danielsson & Näsi 2020). Koska haastateltavilla oli työkokemusta nimenomaan hetero-

suhteissa tapahtuneista nuoriin naisiin kohdistuneista seksuaalirikoksista, puhe keskittyi nuoriin naisiin seksuaaliväkivallan uhreina ja heidän poikaystäviinsä epäiltyinä.

Artikkelia motivoineena lähtökohdiana on ollut nuoriin kohdistuvaa seksuaaliväkivaltaa määrittelevien yhteiskunnallisten diskurssien kriittinen tarkastelu. Tutkiessani poliisien tulkintoja suostumuksesta minua kiinnostaa erityisesti, mitä puhettavat kertovat poliisien tavoista ymmärtää nuoruutta ja sukupuolta tämänhetkisessä yhteiskunnallisessa tilanteessa, jossa seksuaalirikolainsäädäntö on muuttumassa, ja suostumuksen määrittelyä koskevat kysymykset ovat uudella tavalla ajankohtaisia myös poliisityössä. En tee juridista käsiteanalyysia tai oikeudellista tulkintaa, vaan tarkoitukseni on tuoda esiin poliisien näkemyksiä nuoriin kohdistuvasta seksuaaliväkivallasta. Poliisien ymmärrys tästä ilmiöstä määrittää osaltaan sitä, miten he tekevät työtään näiden asioiden parissa. Puhetavoissa on historiallista kerrostuneisuutta sen suhteen, millä tavoin seksin ja seksuaaliväkivallan eroa tuotetaan (Foucault 1998), mutta samaan aikaan niissä näkyy myös työkokemus, poliisikulttuuriset käytännöt ja yksittäisten poliisien tulkinnat, joilla on oma arvopohjansa (Korander 2019).

Käytän artikkelissa sanaa uhri kuvaamaan henkilöä, johon seksuaaliväkivalta on rikosepäilyn mukaan kohdistunut. Vaikka tällä sanavalinnalla korostan seksuaaliväkivallan haavoittavaa ja toimintakykyä heikentävää luonnetta, uhriksi nimeämisen ei kuitenkaan ole tarkoitus vähätellä tai sivuuttaa nuoren henkilön toimijuutta ja erilaisten sel-

viytymisstrategioiden mahdollisuuksia väkivaltilanteessa ja sen jälkeen. Käytän rikoksesta epäillystä paikoin myös sanaa tekijä kuvatessani tekoa ja sen osapuolia yleisessä merkityksessä. (Alaattinoğlu ym. 2020.) Seuraavaksi liitän suostumuksen määrittelystä käytyä keskustelua nuorten naisten parisuhteita koskeviin tutkimuskeskusteluihin, jonka jälkeen esittelen tutkimusmenetelmälliset ratkaisut ja siirryn haastatteluaineiston tulkintaan.

SUOSTUMUKSEN MÄÄRITELMÄT JA SKRIPTINÄKÖKULMA

Tutkimuksissa seksin ja seksuaaliväkivallan välistä rajaa on määritelty suostumuksen käsitteen avulla osin erillisissä, osin risteävissä yhteiskuntatieteellisissä, feministisissä ja oikeustieteellisissä keskusteluissa. Se, mitä seksuaalinen suostumus on näissä määritelmässä tarkoitettu, vaihtelee melkoisesti. Kuitenkin jonkinlaisena jaettuna lähtökohdiana on ajatus sovitusta yhteisymmärryksestä olla keskinäisessä seksuaalisessa kanssakäymisessä. Monesti näissä pohdinnoissa lähtökohdiana on ollut heteroseksuaalinen kanssakäyminen. (Beres 2007; Muehlenhard ym. 2016.)

Suostumuksen määrittelyyn on liitetty edellytys vapaasta tahdosta suostua ja vapaaehtoisuudesta suostua, mutta tätä käsitystä suostumuksesta on myös problematisoitu tutkimuksissa. Lähestymistavan on katsottu heijastavan ajatusta liberaalista yksilötoimijasta näkemättä yhteiskunnallisten, rakenteellisten ja tilannetekijöiden merkitystä seksuaalisessa hyväksikäytössä ja väkivallassa. Suostumuksen kompleksisuudesta kertoo esimerkiksi se, että se voi tapahtua

tahdonvastaisesti alistettuna tai paineen alla, tai se voi olla keino selvittää uhkavasta tilanteesta. (Jokila 2010; Nieminen 2019.) Toisaalta seksuaalista suostumusta on määritelty suhteessa seksuaaliseen haluun, jolloin suostumuksen ja halun on tulkittu olevan toisistaan erillisiä asioita. Voi suostua, vaikkei haluakaan ja haluta, vaikkei suostukaan (Muehlenhard & Peterson 2005). Lisäksi tutkijat ovat korostaneet suostumuksen prosessiluonnetta. Seksuaalinen suostumus rakentuu tilanteisessa keskinäisessä vuorovaikutuksessa, jossa siitä neuvotellaan ja kommunikoidaan (Gunnarsson 2020).

Seksuaalisilla skripteillä tarkoitetaan kulttuurisesti konstruoituja käsityksiä seksuaalisuuden ilmaisusta ja siitä, mitä seksuaalisessa kanssakäymisessä tapahtuu. Nämä käsitykset vaikuttavat yksilöiden välisessä seksuaalisessa vuorovaikutuksessa sekä omaa ja muiden käyttäytymistä koskevissa tulkinnoissa (Simon & Gagnon 1986). Seksuaalisia skriptejä on analysoitu heteronormatiivisina sukupuolittuneina konstruktioina, jotka ylläpitävät käsityksiä seksiä haluavista aloitteellisista miehistä ja näiden aloitteiden kohteina olevista naisista, jotka hyväksyvät tai torjuvat ehdotuksen (suostuvat tai eivät suostu) (Frith 2009; Wiederman 2005). Tutkimusten mukaan nuorten naisten suostuminen seksiin heterosuhteissa ilman halua, pelkoa tai väkivallan uhkaa voi olla yleistä esimerkiksi siitä syystä, että seksin ajatellaan kuuluvan parisuhteeseen, tyydyttävän kumppania tai lähentävän suhdetta (Bay-Cheng & Eliseo-Arras 2008). Tutkimuksissa on analysoitu myös seksin ja seksuaaliväkivallan diskursiivisten erottelujen välille jääviä harmaita alueita, joilla kokemuk-

set jäävät epämääräisiksi ja sanoittamatta (Gunnarsson 2018).

Haastattelututkimukset ovat osoittaneet, että nuoret naiset suostuvat seksiin heterosuhteissa vasten tahtoaan, koska he vastuuttavat itseään poikaystävän seksuaalisten tarpeiden tyydyttämisestä, monesti nimenomaan poikaystävän painostamana tai ”tunnepuheen” manipuloimana (Fernet ym. 2019). Väkivaltaa seurustelusuhteessaan kokeneet nuoret naiset ovat kertoneet suostuneensa yhdyntään, koska he ovat pelänneet kieltäytymisen seurauksia. Uhrin ovat myös voineet alistua ”seksiin”, koska heidän aiemmat kieltäytymis- tai puolustautumisyrityksensä ovat olleet poikaystävälle yhdentekeviä. Vastentahtoinen yhdyntä on voinut olla selviytymiskeino, jolla yrittää suojautua tai pyrkiä hallitsemaan tilanteen eskaloitumista. (Korkmaz & Överlien 2019.) Nuoret naiset ovat väistäneet ajatusta raiskauksesta ja uhriasemastaan myös kuvaamalla kokemustaan seksuaalisen skriptin kehyksessä ”huonoksi seksiksi” tai ”vääriymmärrykseksi” (Wilson & Miller 2016).

Tutkimuksissa on tuotu toistuvasti esiin, että raiskausmyytit voivat vaikuttaa nuorten naisten käsityksiin uhrikokemuksistaan. Raiskausmyyteillä tarkoitetaan stereotyyppisiä, ennakkoluuloisia tai vääriä uskomuksia raiskauksesta sekä sen uhreista ja tekijöistä (Burt 1980, 217). Nämä uskomukset eroavat todellisuudesta esimerkiksi käsityksissä, joiden mukaan yleensä tekijä on tuntematon, raiskauksessa käytetään näkyviä vammoja aiheuttavaa väkivaltaa, ja uhri yrittää vastustella tekijää kaikin tavoin. Vaikka näinkin voi olla, yleistä kuitenkin on, että tekijä on uh-

rille tuttu (esimerkiksi kaveri tai kump-pani), teko tehdään uhkaamalla tai pakottamalla, ja uhri voi lamaantua tai arvioida vastustelemisen liian vaaralliseksi (Kainulainen 2017). Yhtäältä raiskausmyytit voivat hämärtää ja kaventaa nuorten naisten arkiymmärrystä teoista, jotka lain näkökulmasta määriteltäisiin raiskaukseksi (LeMaire ym. 2016; Peterson & Muehlenhard 2004; Wilson & Miller 2016). Toisaalta osa raiskausmyyteistä rakentuu uhrin syyllistämisen logiikalle, jossa raiskaustilanteeseen joutuminen esitetään jollain tavoin uhrin käytöksestä ja kommunikointikyvyn puutteesta johtuvaksi (Kainulainen 2017; Peterson & Muehlenhard 2004; Wilson & Miller 2016). Nämä käsitykset voivat vaikuttaa paitsi siihen, päätyvätkö uhrin tekemään rikosilmoituksen, myös siihen, miten viranomaiset suhtautuvat heidän kertomukseensa (McMillan 2018; Page 2008; Sleath & Bull 2012; Venema 2016).

Tässä luvussa kuvatut erilaiset lähestymistavat seksuaaliseen suostumukseen taustoittavat tätä artikkelia. Nämä näkökulmat tuovat esiin paitsi seksuaalisen itsemääräämisoikeuden kysymysten sensitiivisyyttä, myös rajojen rikkomisen haavoittavaa ja osin tunnistamatta jäävää luonnetta. Olen tarkastellut poliisien tulkintoja suostumuksesta edellä kuvattujen teoreettisten keskustelujen informoimana, mutta aineiston sisäisiä jäsenyyksiä etsien. Hyödynnän skriptiteoreettista näkökulmaa tarkastellessani suostumusta koskevia seksuaalisia skriptejä ja sitä, miten uhreja ja epäiltyjä näissä skrip-teissä positioidaan.

AINEISTO JA MENETELMÄT

Artikkelin aineisto koostuu väkivalta- ja seksuaalirikostutkinnassa työskennelleiden poliisien puolistrukturoiduista ryhmähaastatteluista (2019) eri puolilla Suomea. Haastatteluja on 10 ja haastateltavia 21 (13 naista ja 8 miestä). Kussakin ryhmässä oli kahdesta neljään osallistujaa, ja kaksi haastattelua tehtiin käytännön syistä yksilöhaastatteluina. Suurin osa haastateltavista toimi rikostutkijoina. Viisi tutkimukseen osallistunut työskenteli tutkinnan-, ryhmän- tai vararyhmänjohtajana. Tutkimukseen osallistuneiden työkokemus poliisina vaihteli haastatteluvuonna valmistuneesta yli 30 vuotta poliisina työskennelleeseen. Puolella haastateltavista oli alle ja puolella yli 12 vuoden työkokemus, keskiarvon ollessa noin 13 vuotta. Tavoitin haastateltavat suorilla yhteydenotoilla poliisiasemille ja seksuaali- ja väkivaltarikostutkinnan ryhmän- tai tutkinnanjohtajiin. Kunkin äänitetyn haastattelun kesto oli kaksi tuntia, pisimmillään kaksi ja puoli tuntia.

Tutkimus perustuu asiantuntija-haastatteluissa rakentuneeseen tilanteeseen vuorovaikutukseen, jossa tutkimuksen kohteena eivät olleet haastateltavat henkilöinä, vaan heidän tutkimusaihetta koskevat puhetapansa (Alastalo ym. 2017, 219). Suunnittelin haastattelut ryhmähaastatteluiksi siitä syystä, että toivoin ryhmätilanteen tukevan nuorten seurustelusuhteisiin liittyneiden tapausesimerkkien muistamista ja erilaisten näkökulmien esiintuloa. Tämä osoittautui toimivaksi ratkaisuksi. Tulkinnallisena lähtökohtanani aineiston analyysissä on, että poliisit ovat kuulustelukysymyksineen ja tulkintoineen olleet ratkaisevassa roolis-

sa mahdollistamassa ja muotoilemassa nuorten kuulustelukertomuksia, joiden pohjalta he muun muassa kuvasivat työkokemuksiaan ja rakensivat tulkin-tojaan haastattelutilanteessa (Kainulainen 2015, 64–65). Näitä esitutkinnan aikaisia kuulustelukertomuksia ei kuitenkaan käytetä ensisijaisina todisteina oikeudenkäynnissä, eikä poliisien tulkinnoista voi vetää johtopäätöksiä rikosprosessin kulusta tai siitä, miten he käytännön työssään kohtasivat nuoria uhreja ja epäiltyjä. Sen sijaan haastattelupuhe tarjoaa näkökulmia siihen, millaisena ilmiönä raiskaus seurustelusuh-teissa poliisien tulkinnoissa rakentuu, ja millaisiin laajempiin yhteiskunnallisiin sukupuolta ja seksuaalisuutta koskeviin diskursseihin nämä tulkinnot ovat yhteyksissä (Honkatukia 2001b, 366). Ryhmähaastattelutilanne on voinut vaikuttaa siihen, missä määrin ja minkälaisia henkilökohtaisia ja järjestelmäkriittisiä näkökulmia poliisit toivat asiantuntijaroolleensa esiin puhuessaan työtehtävistään instituution ulkopuoliselle tutkijalle (Korander 2019; Närhi ym. 2014). Aineiston muodostumiseen on vaikuttanut myös oma positioni poliisien työtä ja puhetapoja ymmärtämään pyrkivänä haastattelijana sekä se, miten tästä positiosta käsin olen osallistunut haastattelupuheen tuottamiseen.

Seksuualirikoksia seurustelusuh-teissa tutkineilla poliiseilla esitutkintaan tulleiden tapausten määrä viimeisen kahden vuoden aikana vaihteli muutamasta tapauksesta kuukausittain tutkittavaksi tulleisiin tapauksiin (mukaan lukien lapsen seksuaalinen hyväksikäyttö, jota ei tarkastella tässä artikkelissa). Monien haastateltavien oli vaikea antaa tarkkaa arviota, koska heidän mukaansa nuorten seurustelusuhdetaustaan ei

välttämättä kiinnitetty erityistä huomiota tai osapuolilta saadut tiedot olivat ristiriitaisia. Yhtäältä tämän voi tulkita kertovan siitä, että nuorten välinen seurustelusuhde ei ollut asia, jota olisi varsinaisesti seurattu tapausten tutkinnassa. Toisaalta useassa haastattelussa poliisit kertoivat seksuaalirikostutkinnan työpaineesta ja riittämättömistä henkilöstöresursseista suhteessa tapausmääriin. Tällä perusteltiin sitä, että tapausten yksityiskohdat sekoittuivat toisiinsa, tai niitä oli muutoin vaikea muistaa ja palauttaa mieleen.

Hyödynnän aineiston tulkinnessa diskurssianalyttistä lähestymistapaa. Ymmärrän poliisien puhetavat osana laajempaa yhteiskunnallista diskurssien kenttää, jossa seksin ja seksuaaliväkivallan välistä erontekoa määritellään erilaisin suostumusta ja sukupuolta koskevin puhetavoin (Keskinen 2011, 156). Käytän seksuaalisen skriptin käsitettä analysoidessani tarkemmin, miten käsityksiä suostumuksesta eri puhetavoissa merkityksellistetään (Frith 2009; Simon & Gagnon 1986). Kyse on haastatteluaineistossa ilmenevien puhetapojen analyysistä, ei yksittäisten haastateltavien puheen analyysistä. Sama haastateltava voi eri kohdissa haastattelua ottaa käyttöön erilaisia puhetapoja. Tarkoitukseni ei ole häivyttää tätä vaihtelua vaan tuoda esiin puhetapojen moninaisuutta, osin myös ristiriitaisuutta.

Analyysi perustuu NVivo 12 -ohjelmalla tehtyyn lähilukuun, jossa keskityin seksuaaliväkivaltatilanteita, suostumuksen määrittelyä sekä uhrin ja epäillyn toimintaa koskevaan puheeseen. Tätä valintaa ovat ohjanneet ensimmäisten lukemiskertojen myötä aineistosta tekemäni havainnot sekä

aiemmat tutkimukset nuoriin naisiin kohdistuneesta seksuaaliväkivallasta ja naisiin kohdistuvan väkivallan jäsentämisestä viranomaisissa (Honkatukia 2001a; Kainulainen 2004; Keskinen 2011; Virkki 2015). Hyödynnän aineiston tulkinnaissa aiempaa tutkimusta, jossa on analysoitu parisuhdeväkivallan uhrin ja tekijän asemoitumista sosiaali- ja terveysalan ammattilaisten haastattelupuheessa (Virkki 2015). Tämä lähestymistapa perustuu positiointiteorialle, jonka avulla analysoidaan ihmisten käytöstä, vastuita ja oikeuksia koskevia puhetapoja (van Lagenhove & Harre 2003). Ensimmäisessä analyysivaiheessa identifioin kolme aineistossa toistuvaa suostumuksen puuttumiseen liittyvää puhetapaa seurustelusuhteita koskevissa tapauksissa. Toisessa analyysivaiheessa tarkastelin näitä puhetapoja sen kannalta, miten niissä tuotettiin sukupuoleen ja nuoruuteen sekä uhrin ja epäillyn positioihin liittyviä diskursiivisia jäsennyksiä. Seuraavaksi esittelen ensimmäisessä analyysivaiheessa hahmottamani kolme yleisintä puhetapaa, jonka jälkeen siirryn toisen analyysivaiheen tarkempaan analyysiin.

RAISKAUSEPÄILYT JA SUOSTUMUKSEN PUUTTUMISTA KOSKEVAT PUHETAVAT

Haastatteluissa poliisit luonnehtivat nuorten seurustelusuhteisiin liittyviä raiskaustapauksia hyvin monenlaisiksi. Rikosepäilyt tulivat poliisiin tietoon uhrin ja/tai hänen läheisensä ilmoittamana, mutta myös nuorten kanssa työskentelevien viranomaisten, kuten kouluterveydenhoitajien, kuraattorien tai sosiaalityöntekijöiden tekemien tutkintapyyntöjen kautta.⁶ Kaiken kaikkii-

aan haastattelupuhe painottui ambivalentteihin ja näytön saamisen kannalta haastavaksi esitettyihin tapauksiin (Venema 2016, 883). Raiskausrikokset kuvattiin nuorten kahdenkeskisissä tilanteissa tapahtuneina tekoina, joissa ei useimmiten ollut käytetty fyysisistä väkivaltaa tai väkivallalla uhkaamista.

Ensinnäkin haastatteluissa toistuvivat kuvaukset painostamisen kaltaisista tapahtumatilanteista. Fyysisellä väkivallalla painostamisesta tai uhkaamisesta ei haastatteluissa juurikaan puhuttu, vaan painostamisen kerrottiin tapahtuneen uhrin halventamisen, mitätöimisen, mykkäkoulun tai seurustelun lopettamisen uhkailun kaltaisella henkisellä väkivallalla. Sen sijaan puhetaivat, joissa väkivallan pelko, uhrin kontrollointi ja siihen kytkeytyvä hienosyinen painostus olisi kuvattu osaksi väkivaltaisen parisuhteen dynamiikkaa, eivät olleet aineistossa yleisiä.

Toiseksi aineistossa kertautuivat puhetaivat, joissa yhdyntään kerrottiin tapahtuneen vastentahtoisesti, mutta ilman tekijän suoraa painostusta. Näitä poliisien kuvauksia yhdistää se, ettei uhri ollut kertomansa mukaan ilmaissut sanallisesti tai muulla tavoin haluaan lopettaa tilanne tai olla aloittamatta yhdyntää. Seurustelevien nuorten välisissä tapauksissa saattoi poliisien mukaan olla kyse myös siitä, että suostumus intiimitilanteeseen oli alkuun ollut, mutta se oli loppunut jossain vaiheessa.

Kolmanneksi haastatteluissa toistuvat puhetaivat, joiden mukaan nuorelle naiselle oli voimistunut tai selvinnyt tapahtuneen jälkeen tai seurustelun päätyttyä, ettei hän olisi halunnut yhdyntää tai kaikkea tapahtunutta (Vene-

ma 2016). Näitä kuvauksia yhdistävät puhettavat, joissa tuodaan esiin nuorten miesten asemaa rikoksesta epäiltyinä. Analysoin seuraavaksi tarkemmin sitä, miten näiden edellä esitellyn kolmen pääasiallisen suostumuksen puuttumista koskevan puhettavan yhteydessä tuotetaan uhrin ja epäillyn asemaan, sukupuoleen ja nuoruuteen liittyviä jäsennyksiä. Olen valinnut tutkimuskohteeksi kolme aineistossa yleisimmin edustettua puhettavaa, jotka olen nimennyt uhrisensitiiviseksi, nuoria naisia vastuuttavaksi ja nuoria miehiä puolustavaksi puhettavaksi.

Uhrisensitiivinen puhetapa

Kuvaan tässä osiossa raiskausepäilyjä koskevaa uhrisensitiiviseksi nimeämääni puhettavaa, jossa nuorten naisten haavoittuvuus ja sukupuolistuneet valta-asetelmat tunnustetaan. Nämä puhettavat liittyvät aineistossa toistuviin seksuaaliväkivaltilanteen jäsennyksiin, joissa epäillyn kerrotaan pakottaneen uhrin yhdyntään painostamalla. Poliisit kuvasivat yhdyntään johtaneen sanallisen painostuksen voivan olla hyvin intensiivistä ja pitkäkestoista. Siinä missä tekijä voi kuulustelussa selittää tilanetta sanomalla, että ”ei se ole raiskaus, kun sehän itse suostu”, myös uhrin tulkinnat tapahtuneesta voivat haastatteltavien mukaan kääntyä tulkinnoiksi omasta osallistumisesta. Painostamisen yhteyttä muuhun poikaystävän harjoittamaan väkivaltaan kuvattiin yhdessä haastattelussa seuraavasti:

Jos se suhde ei ole terve, että siinä on henkistä ja fyysistä väkivaltaa, niin ulottuuhan se sinne seksuaalisuuden alueelle ja se valta-asetelma mikä on, niin kyllähän se, että jos uhrin ajattelee, että raiskaus tarkoittaa, että

heitä pidetään kiinni ja väkisin pannaan, niin harvoinhan se sitä on. Kyllähän se on sitä painostamista, että vaikka ei asianomistaja haluaisi tai se uhri mitään, että hänelle tehdään tällaisia, mutta hän suostuu, koska voi olettaa, että kun hän on parisuhteessa, niin pitää tehdä toiselle mieliksi ja olla. Tai sitten voi olla sitäkin, että tapahtuukomulle jotakin, ehkä pelätään et tapahtuu jotakin, jos minä en suostu.

Haastatteluissa puhuttiin tekijän uhuriin kohdistamasta painostuksesta, joka perustui tekijän valta-asemaan suhteessa uhriin. Uhrin suostumusta kuvataan pakon, parisuhdeoletusten tai itseen kohdistuvan väkivallan pelon sanelemaksi. Edellisessä katkelmassa haastatteltava viittaa myös virheellisten raiskausmyyttien mahdollisesti vaikuttavan siihen, miten uhri tilanteen ja kokemuksensa tulkitsee (Pederson & Muehlenhard 2004; Ryan 2011, 776). Yksi näistä myyteistä on se, että raiskauksessa olisi aina kyse fyysisellä pahoinpitelyllä alistamisesta ja pakottamisesta.

Uhrien tuottamat seksuaalisen käyttäytymisen skriptit ja niihin kytkeytyvät paineet ja oletukset siitä, mitä seurustelu on ja mihin ”pitää suostua” (Frith 2009), tulivat toistuvasti esiin haastatteluissa. Alaikäisiin nuoriin kohdistuneita seksuaalirikoksia vuosia tutkineet haastatteltavat totesivat tutkimuksessa olevan varsin tavanomaista, että 15 vuotta nuoremmillakin tytöillä oli sellainen kuulusteluissa ääneen lausuttu käsitys, että seksi kuuluu seurusteluun, vaikka sitä ei itse haluaisikaan, varsinkin jos poikaystävä oli vanhempi. Poliisit kuvasivat vastentahtoiseen yhdyntään alistuneiden uhrien pelkoja siitä, että poikaystävä suuttuu tosissaan, haukkuu tai jättää, tai levittää uhria häpäise-

viä juttuja. Tyttöjen haavoittuva asema suhteessa täysi-ikäisiin poikaystäviin tuli esiin myös monenlaisten haavoittuvuuksien yhteen kietoutumisessa (Louhela 2021). Haastateltavien mukaan osalla näistä tytöistä oli vaikeita perhetilanteita ja niistä johtuvia pitkään jatkuneita ongelmia. Heidän osaltaan poliisit puhuivat paitsi turvallisten sosiaalisten verkostojen puuttumisesta, myös toistuvan uhritumisen riskistä.

Poliisit jäsensivät uhrien reaktioita lamaantumisenä tai jäätyminenä vain muutamissa haastatteluisa. Samaan aikaan monet haastateltavat uskoivat nuorten tyttöjen haavoittuvuuden voivan liittyä nuoruuden ensimmäisiin intiimikokemuksiin, joissa omien toiveiden, tarpeiden ja rajojen ilmaisu ei ole ollut yksinkertaista tai sanojen puuttuessa edes mahdollista.

N1: Todella paljon tulee niitä juttuja, että siinä itse kohdalla ei ole pystytty reagoimaan. Ei ole pystytty sanomaan et ”mä en halua”, koska ei ole niitä omia sanoja. Se seksi on niin intiimi asia ja siitä ei puhuta kenenkään kanssa.

N2: Tapahtuu niitä jäätymisä.

N1: Juuri näin. Ja sitten se onkin huono asia, mitä siinä tapahtuu.

Haastateltavien mukaan näissä tilanteissa lamaantumiseen voi myötävaikuttaa se, ettei nuorella ollut sellaisia omaa kehoa ja seksuaalista kanssakäymistä koskevia sanoja, joilla hän olisi voinut käsitellä ja rajata tilannetta, johon hän ei ollut valmis. Joissakin haastatteluisa pohdittiin ylipäätään suostumuksen määrittelyä ja siitä neuvottelua ensimmäisissä intiimikokemuksissa. Eräs haastateltava kysyi, mitä suostumus tarkoittaa, jos nuori ei tarkalleen tiedä,

mihin on suostumassa: ”nämähän on ehkä heillä vielä semmoisia asioita, vähän herkempiä, että onko ollut oikeasti valmis sukupuoliyhteyteen, seksuaaliseen kanssakäymiseen ylipäätään. Voidaanko sitä nyt sit vielä suostumuksella siltikään koskaan varmentaa?”

Jotkut uhrisensitiivistä puhetta käytäneistä poliiseista kuvasivat uhrien syyttävän itseään tapahtuneesta ja ajattelevan, että heidän olisi pitänyt toimia jotenkin toisin (Peterson & Muehlenhard 2004). Haastatteluisa puhuttiin muun muassa tapauksista, joissa uhri oli ymmärtänyt vasta kuulustelun aikana, että hänen kokemuksessaan oli kyse raiskauksen tunnusmerkistön täyttävästä teosta. Poliisit kertoivat esimerkiksi pahoinpitelyepäilyn yhteydessä esiin tulleista teoista, jotka uhrin (ja epäillyn) mielestä olivat tapahtuneet uhrin suostumuksella.

Sitten kun sitä lähetään kysymään enemmän, niin sitten sieltä tuleeekin niitä mahdollisia raiskauksia, mitkä välttämättä sen asianomistajan mielestä ei ole ollut rikoksia. Hän katsoo, että hänen on pitänyt siihen alistua tai pääsee helpommalla, kun on mukana, ja kun niistä keskustellaan, niin sitten hänellekin kirkastuu, et se nyt ei ehkä ole ollut ihan oikein.

Pyrkimys nähdä tapahtumat joksikin muuksi kuin raiskaukseksi voi mahdollisesti liittyä uhrien tarpeeseen suojata omaa hallinnan tunnetta ja kokemusta siitä, että olisi voinut vaikuttaa ja halutessaan valita toisin (Louhela 2021). Seksuaaliväkivallan tunnistamista voi vaikeuttaa myös raiskausmyyttien ja näihin käsityksiin sopimattoman oman kokemuksen välinen ristiriita (Frith 2009; Ryan 2011). Poliisit kuvasivat

nuorten uhrien kuulusteluja sensitiiviksi tilanteiksi, joissa riittävän luottamuksen syntyminen oli edellytyksenä sille, että uhrin kykenivät kuvaamaan tapahtumien yksityiskohtia. Tapauksissa, joissa uhrin kertomat seksuaalirikoksen tunnusmerkistön täyttävät teot olivat tulleet ensimmäistä kertaa esiin kuulustelutilanteessa, oli poliisien mukaan ollut olennaista, että he olivat kysyneet riittävän tarkasti kokemuksista seurustelusuhteesta ja myös kysyneet, mitä nuori nainen käyttämillään sanoilla tarkoitti. Erään haastateltavan mukaan uhrin käyttämä ilmaus ”seksuaalinen häirintä” oli vakavimmillaan osoittautunut seksuaaliväkivallaksi, jonka osalta esitutkinnassa arvioitiin raiskauksen tunnusmerkistön täyttymistä.

Kaiken kaikkiaan uhrisensitiivistä puhetapaa luonnehtivat kahta muuta identifioimaani puhetapaa leimallisemmin sellaiset suostumusta koskevat kriptit ja määrittelyt, joissa suostumuksen puuttuminen hahmottuu uhrin itsemääräämisoikeuden ja henkilökohtaisen koskemattomuuden loukkaamisena. Vähemmälle huomiolle haastateltavien puheessa jäi paitsi lamaantuminen, myös parisuhdeväkivallan dynamiikan sanoittaminen tapauksissa, joissa ei ollut käytetty fyysistä väkivaltaa tai sen uhkaa. Koska poliisien työkokemukset liittyivät eritoten viimeksi mainittuihin tapauksiin, voi myös pohtia, miten hyvin seksuaaliväkivalta tunnustetaan osana nuorten parisuhdeväkivallan dynamiikkaa, ja missä määrin raiskauksia tarkastellaan yksittäisinä tapahtumina, tunnistamatta väkivallan mahdollista jatkumoluonnetta (Alaattinoğlu ym. 2020, 117–123; Jokila & Niemi 2020).

Nuoria naisia vastuuttava puhetapa

Tässä luvussa analysoin puhetapoja, joissa poikaystävä ei kuvattu painostaneen yhdyntään, vaan todettiin, että tyttöystävä ei ollut tilanteessa ilmaissut vastentahtoisuuttaan aloittaa tai jatkaa yhdyntää. Näissä puhetavoissa otettiin käyttöön nuoreen ikään ja rajojen epäselvyyteen liittyviä jäsennyksiä. Eräässä haastattelussa tätä tulkintaa sanoitettiin seuraavasti: ”Tuntuu nuoret olevan ihan hukassa seksuaalisuuden kanssa siinä mielessä, että mihin täytyy ja mihin ei täydy suostua, mitkä on sun omat rajat ja koska voit sanoa, että en halua tai en ole valmis tohon tai toi ei tunnu oikein hyvältä.” Kutsun tätä puhetapaa nuoria naisia vastuuttavaksi puhetavaksi (Ricciardelli ym. 2021; Virkki 2015, 217–218). Tarkoitan vastuuttamisella puhetapoja, joissa tapahtumat esitetään haastattelupuheessa *mahdollisena* nuoren naisen toiminnan (puuttumisen) seurauksena. En tällä tulkinnalla väitä, että aineisto-otteissa siteeratut haastateltavat syyttävät nuoria naisia, vaan analysoin puheessa tuotettuja jäsennyksiä, joissa nuoren naisen seksuaalinen itsemääräämisoikeus suhteessa seurustelukumppaniin jää rakentumatta naisen käytöksen vuoksi. Tulkitsen tämän jäsennyksen olevan yhteydessä raiskausta koskevaan tämänhetkiseen laintulkintaan, jossa passiivisen pidättäytymisen sijasta edellytetään selkeää kieltäytymisen ilmausta (ks. Alaattinoğlu ym. 2020, 103–105).

Nuorten naisten käyttäytymisen kuvauksissa otetaan toistuvasti käyttöön nuoruuden epävarmuuteen ja koskemattomuuteen liittyviä selityksiä. Erotuksena edellisessä luvussa käsitelystä sensitiivisestä suhtautumisesta tulkitsen epävarmuuden kääntyvän täs-

sä yhteydessä poliisityön ongelmaksi, vaikkakin myös nuorten vaikeudet sanoittaa tai muulla tavoin ilmaista tahtoaan tunnistetaan.

Se epävarmuus siitä, kun ei nimenomaan ole ehkä valmistautunut siihen etukäteen eikä tiedosta ehkä omia rajojaan ja sitä että mitä mikään tarkoittaa. Ja se että aika yleistä on se, että nuoret ei osaa ilmaista omaa tahtoaan, ja sitten kun he vaan omassa mielessään käyvät läpi sitä, että minä en halua, mutta eivät ilmaise sitä millään tavalla, niin sitten paljon tulee ilmoituksia, joissa kerrotaan, että hänet on raiskattu. Sit kun kysytään että mitä on tapahtunut, niin ”hän teki näin”. Sitten ”sanoiiko hänelle mitään?” Ei ole sanonut mitään, ajatteli vaan. Sitten ”onko vastustellut millään tavalla?” niin ei ole vastustellut.

Haastattelukatkelmassa ensimmäiseen yhdyntätilanteeseen liittyvä raiskauspäily puretaan kuvaamalla tyttöjen epäselviä rajoja ja kyvyttömyyttä tahdonilmaisuuksiin vastakohtana tietämisen, toimimisen ja reagoimisen oletukselle. Haastatteluissa nuoruutta, kokemattomuutta ja tilanteen äkillisyyttä kuvattiin myös toteamalla, että intiimiksi edennyt ”tilanne vie” ja tapahtuu jostakin, joka on vastentahtoista (yhdyntä ja/tai yhdyntään liittyviä tekoja), tulkittamatta uhrin reaktioita kuitenkaan lamaantumiseksi.

Poliisit etsivät syytä edellä kuvatun kaltaisille tilanteille riittämättömästä seksuaalikasvatuksesta (Ricciardelli ym. 2021, 227–228). Se, etteivät nuoret intiimitilanteissa osaa riittävästi sanoittaa ajatuksiaan ja tahtoaan, kuvattiin ongelmana, johon heidän olisi tärkeitä saada oikea-aikaista tukea ja opastusta. Joidenkin haastateltavien mukaan suos-

tumuksen ja sen sanallistamisen merkitystä pitäisi opettaa myös siitä syystä, että sosiaalisen median ja nettipornon vinouttavilta vaikutteilta voi olla vaikea välttyä, jos paineet seksuaaliseen kokeiluun ja kelpaavuuteen ovat kovat. Käytännössä kysymystä sanoittamisesta lähestyttiin kuitenkin lähinnä tyttöjen opastamisen näkökulmasta sen sijaan, että suostumuksen selvittämistä ja itsemääräämisoikeutta käsiteltäisiin molempia osapuolia velvoittavana neuvottelun ja vastuullisuuden kysymyksenä.

Muutamissa haastatteluissa nuorten seksuaalirikosepäilyihin tulkittiin liittyvän kokemattomuudesta juontuvaa sukupuolistunutta vallankäyttöä (Venema 2016, 881). Nuorten naisten kuvattiin käyttävän valtaa tekemällä rikosilmoituksen tilanteista, jotka haastattelupuheessa esitetään rikoksen tunnusmerkistön täyttymisen kannalta epäilevässä valossa. Seuraavassa katkelmassa esimerkkinä ovat alaikäisten välisessä suhteessa tapahtuneet teot.

Siihen liittyy myöskin [pojan] kokemattomuus ja kyky ymmärtää toisen tunteita ja sitä miten se loukkaa, että ”no niin, hoidettu homma, nyt mä lähdän kavereiden kaa”, ja tytölle tulee se hyväksi käytetty olo, ja hänelle tulee se raiskattu olo, ja hän tekee ilmoituksen, vaikka mitään ei ole varsinaista tunnusmerkistön mukaista raiskausta tapahtunut. Mut tulee se loukattu hyväksi käytetty, et nyt mä olen joku huora tässä näin, mua käytettiin hyväksi ja teenpäs tästä ilmoituksen. Semmoinen ainakin noissa osassa kyllä hyvin vahvasti nousee esiin.

Katkelmassa tytön tekemä raiskausilmoitus esitetään reaktioksi kokemukseksi loukatuksi ja hyväksikäytetyksi tulemisesta (Ricciardelli ym. 2021, 228),

ja sen tarkoituksena on torjua huoran mainetta nuorten vertaissuhteissa. Tässä puhettavassa tytöt merkityksellistetään varsin rationaaliseksi toimijoiksi, eikä mahdollisia rikosilmoituksen tekemiseen liittyviä häpeän tai pelottavuuden aspekteja niinkään huomioida. Pojat sen sijaan asemoidaan kokemattomiksi ja kypsymättömäksi ymmärtämään yhdyntätilanteeseen liittyvää tunnetason vuorovaikutusta, jolloin mahdollinen poikien sukupuolittunut vallankäyttö (maskuliinisuuden ja homososiaalisuuden tuottamisen kytköksineen) jää vähemmälle huomiolle (Flood 2008; Ricciardelli ym. 2021).

Joissakin haastatteluissa myös seurustelun aikaisia, vasta eron jälkeen tehtyjä rikosilmoituksia tulkittiin joidenkin nuorten naisten vallankäytön välineenä, jolla riitaisia välejä, epämääräistä pahaoloa tai jotain muuta mahdollisesti purettiin, koska ”suhtautuminen siihen uhriin muuttuu täysin sen jälkeen, kun mainitaan tällainen asia, niin jotkut käyttäjä sitä hyväkseen”. Rikosilmoituksen tekeminen tulkittiin tällöin keinona kompensoida kumppanin ja suhteen aiheuttamia kielteisiä kokemuksia sen myötä, minkälaista huomioivaa ja vakavaa suhtautumista raiskauksen uhrin uhri-asemansa vuoksi saivat osakseen (McMillan 2018, 16; Ricciardelli ym. 2021, 227; Venema 2016, 881). Joissakin haastatteluissa korostettiin, että tapaukset olivat niin monenlaisia, että näillä huomioilla ”ei haluta väheksyä uhrin kokemuksia, ei haluta väheksyä sitä, etteikö raiskauksia ja seksuaalirikoksia tapahtuisi, mutta ne on kaikkea muuta kuin mustavalkoisia”. Toisaalta nuoret naiset esitettiin mahdollisten perusteettomien rikosilmoitusten tekijöinä, toisaalta kuvattiin, että poliisille

ilmoitettuihin raiskauksiin liittyi paljon nuorten naisten kokemaa kärsimystä, jota ei saada kiinni rikosprosessissa. Kaiken kaikkiaan tässä osiossa analysoimalleni nuoria naisia vastuuttavalle puhettavalle on ominaista se, että suostumuksen puuttumista määrittää uhrin vastustelu ja vastarinta. Tämä jäsenyys resonoi paitsi tämänhetkisen rikoslain raiskauksen määritelmän, myös laajemmalti tunnistetun heteronormatiivisen seksuaalisen skriptin kanssa, jossa nainen nähdään intiimitilanteessa passiivisenä, ja jos hän ei vastustele (tarpeeksi), hän hyväksyy miehen aktiivisen toiminnan ja etenemisen (Andersson 2004; Frith 2009).

Nuoria miehiä puolustava puhetapa

Haastattelupuheessa nuoria naisia vastuuttavat puhettavat kietoutuvat yhteen sellaisten jäsenysten kanssa, jotka asettuivat nuorten miesten asemaan rikoksesta epäiltyinä. Näitä puhetapoja hyödynnettiin haastatteluissa erityisesti silloin, kun puhuttiin ilman epäillyn painostusta tapahtuneeksi tulkittua yhdyntätilanteista, joissa tyttöystävä ei ollut ilmaissut, ettei hän halua, tai hän oli ymmärtänyt tilanteen vastentahtoisuuden vasta jälkikäteen. Tuon seuraavaksi analyysiin mukaan näitä jäsenyksiä, jotka olen nimennyt nuoria miehiä puolustaviksi puhetavoiksi. Tulkitsen, että näissä puhetavoissa poikasytävien päätyminen rikoksesta epäillyksi konstruoidaan *mahdollisena* seurauksena nuoren naisen vaikeudesta kertoa tai tietää ajoissa, mitä hän tilanteessa haluaa. En tällä tulkinnalla väitä, että haastattavat syyttivät nuoria naisia tapahtuneesta tai rikosilmoituksen tekemisestä, vaan analyysi kohdistuu puheessa rakentuviin epäillyn positioihin.

Haastatteluissa poliisit kohdistivat huomionsa epäiltyjen oikeusturvaan tapahtumissa, joissa uhrille oli voimistunut tai selvinyt tapahtuneen tai seurustelun päättymisen jälkeen, ettei hän olisi halunnut sitä, mitä tapahtui, tai kaikkea tapahtunutta. Monissa haastatteluissa tämä teema muotoiltiin epäillyn positioon asettuvaksi kysymykseksi siitä, miten tekijän olisi pitänyt tietää, että uhri ei halunnut, jos hän ei tiennyt sitä siinä vaiheessa itsekään.

N1: Jos pojalla ei ole mitään tietoa, että hän on tehnyt jotain väärin, se on aika raju veto, että poliisi sitä rupeaa sorkkimaan ja tutkimaan, että varsinkin kun hän ei ole voinut tietää, että on tehnyt mitään väärää, kun ei ole annettu mitään semmoista.

M1: Jos puhutaan raiskauksesta, niin kun [uhri] on alle 18-vuotias, niin se on lähtökohtaisesti törkeä raiskaus. Niin se, että nuorelle miehelle sitten...

N1: Se on todella kova.

M1: ... että vaihtoehdot on, että joko on törkeä raiskaus tai ei ole tapahtunut mitään rikosta, niin se kontrasti on hirveen iso. Se on sellainen aika herättävä ajatus, kun näitä asioita selvitetään.

Nuoria miehiä puolustavissa puhetoissa poikaystävän tulkitaan joutuvan vaikeaan asemaan sen vuoksi, että tyttöystävä ei ole ilmaissut yhdyntätilanteessa olevan mitään hänen tahtonsa vastaista. Haastattelukatkelmassa tähdennetään nuorten miesten asemaa erityisesti siitä näkökulmasta, että alaikäisen tytön ja täysi-ikäisen pojan välisissä suhteissa rikosepäilyä tutkitaan lähtökohtaisesti törkeänä raiskauksena, mikä on vakava rikosnimike. Puheen näkökulma on uhrin kommunikoinnin puuttumisessa epäillyn kommunikoinnin huomioimisen jäädessä taka-alalle,

jolloin vastuu rajan vetämisestä on naisella (Andersson 2004; Frith 2009). Haastatteluissa epäillyn puolelle asetumista kuvataan varsin suorasanaisesti myös silloin, kuin raiskausepäilyyn liitetty tulkinta siitä, ettei uhri ole ilmaissut tunteensa vastentahtoisuutta yhdyntätilanteessa.

N1: Kyllä mä oon hyvin monessa sen miehen puolella, monissa asioissa.

K: Kerroks lisää?

N1: Miten mä avaisin. En mä tiedä, ne sympatiat menee jotenkin, koska nainen pystyy ilmoittamaan, sitten kaikki sosiaaliviranomaiset, seri-tukikeskukset kaikki on: ”hän on uhri hän on uhri”. Koko viranomaispyörä pyörähtää, kun lähdetään tekemään jotkut seksuaalirikostutkimukset. Ei sillä miehellä ole oikein siihen muuta sanottavaa, kuin että, tai että... Ja sitten kun se on yleensä sillä lailla, että ei se nainen ole antanut ymmärtää millään lailla, ettei hän halua. Jos hän on tekemättä mitään tai ei laita vastaan tai ei sano ei tai muuta, niin mistä tämän miehen olisi tullut ymmärtää, ettei hän halua?

Vastaavat kuvaukset siitä, että uhri ei ilmaise vastentahtoisuutta yhdyntätilanteessa, ovat yleisiä aineistossa ja olen tuonut niitä esiin jo aiemmin. Nämä jäsennykset tuovat esiin seksuaalista skriptiä, jossa toisen osapuolen suostumuksen kysymistä ja varmistamista ei tuoteta osaksi skriptiä (Wiederman 2005, 498), vaan suostumuksen oletetaan tapahtuvan jollain muulla tavoin. Joissakin haastatteluissa nuorten uhrien ja epäiltyjen asemaan myös kiinnitettiin huomiota vertaillen sitä, miten heihin suhtaudutaan. Näissä puhetoissa uhrien aseman huomioiminen kuvataan hyvänä asiana, mutta samalla ilmaistaan, että nuorten epäiltyjen asemassakin oli-

si pohtimista, tai sitä ei ole kaikilta osin riittävästi mietitty.

Edellä haastattelukatkelmassa miesepäiltyjen asemointia rakennetaan puhumalla ”viranomaispyörästä”, joka pyörähtää käyntiin naisuhrin aloitteesta, ja jossa epäiltyä pyöritetään esitutkinnan ajan. Tässä puheessa uhri esitetään epäillyn position tuottaneena toimijana, jonka tukena on viranomaisvalta. Puheessa epäillyn toimijuus tyypistyy ja rajautuu uhrin toimijuuden määrittämänä siten, että epäilystä tulee altavastaaaja. Uhrin ja epäillyn asemat asetetaan vertailuun tulkinnalla siitä, että nuorille uhreille tukipalvelut ovat olemassa ja uhrin asemaa korostetaan, mutta nuorten epäiltyjen kohdalla selkeitä rakenteita ei tuntunut olevan – joskaan ei välttämättä myöskään nuorten miesten motivaatiota ottaa apua vastaan.

Tutkimuksellisesti kiintoisaa näissä kuvauksissa on se, että niistä puuttuvat epäiltyjen käytöstä koskevat huomiot. Suostumus tai sen puuttuminen rakentuu haastattelupuheessa asiaksi, joka nuoren naisen edellytetään ilmaisevan, mutta vailla huomioita poikaystävästä ilmaisutavoista näissä tilanteissa. Tulkitseen, että myös tätä jäsenystä kehystää seksuaalinen skripti, jossa mies on aloitteellinen tekijä ja nainen vastaanottaja, joka (jollain tavoin ilmaisten) hyväksyy tai (hyvin selkeästi ilmaisten) torjuu miehen käytöksen (Andersson 2004). Tyttöystävän edellytetään sanoittavan ja kommunikoivan suostumuksen tai sen puutteen näissä tilanteissa (Frith 2009), mutta huomioita siitä, miten poikaystävät olisivat sanoittaneet ja kommunikoineet, ei haastatteluissa esitetä lukuun ottamatta sitä, että heidän kerrotaan poikkeuksetta tulkinneen asioiden ta-

pahtuneen ”yhteisymmärryksessä”. Nuorten miesten positioita sanoitettiin esimerkiksi toteamalla: ”Ei ne ole jotenkin ymmärtänyt sitä tilannetta, että tätä olisi tällä tavalla pitänyt lukea”, tai: ”kyllä on semmostakin ollut, että ei ole ymmärretty sitä, ja sitten ollaan oikeesti aika paniikissa tossa”. Poliisit esittivät myös tulkintoja poikien ja nuorten miesten kokemattomuudesta intiimitilanteissa. Lisäksi kuvattiin epäiltyjen esittämiä tulkintoja kostosta (McMillan 2018): ”ne ottaa monesti semmoisen, että se on vaan tämän tytön, että sitä vaan nyt vituttaa kun heillä meni poikki”.

Vaikka poikaystävät esitetään haastatteluesimerkeissä poikkeuksetta epäillyn asemassa, yhdessä reilusti alaikäisiä asianosaisia koskevassa katkelmassa poikia asemoidaan myös uhrin positioon: ”Voi miettiä, että onko pelkästään se tyttö uhri, vai onko ne molemmat enemmän uhreja kuin rikoksesta epäiltyjä. Semmoinenkin välillä tulee mieleen, että ne on tehnyt jotakin, mitä kumpikaan ei oikein vielä ymmärrä.” Joissakin tapauksissa poliisit kyseenalaistivat sen, oliko kumpikaan osapuoli ”pystyvä tekemään suostumuksia” vielä 14–15-vuotiaina. Puhe poikien mahdollisesta uhri asemasta seurustelusuhhteissa jää kuitenkin hyvin vähäiseksi (Honkatukia ym. 2022). Ylipäättään tulkitseen, että nuoria miehiä puolustavassa puhettavassa siteerataan samaa sukupuolittunutta seksuaalista skriptiä kuin nuoria naisia vastuuttavassa puhettavassa, jossa nainen asettaa rajat miehen seksuaaliselle etenemiselle (Andersson 2004). Kolmea edellä analysoimaani puhettapaa verrattaessa vaikuttaisi myös siltä, että haastateltavat kyseenalaistivat säännöksiä enemmän silloin, kun ne

koettiin haastavaksi epäillyn kannalta kuin silloin, kun ne koettiin haastavaksi uhrin kannalta.

JOHTOPÄÄTÖKSIÄ

Olen tässä artikkelissa tutkinut tekemieni poliisien ryhmähaastatteluiden avulla sitä, miten seksuaali- ja väkivaltarikostutkinnassa työskentelevät poliisit ymmärtävät suostumuksen ja sen puuttumisen nuorten seurustelusuhteisiin liittyvissä raiskausepäilyissä, joissa uhri on ollut nuori nainen, ja epäilty hänen poikaystävänsä. Artikkelin lähtökohtana on ollut seksuaaliväkivaltaa määrittelyjen yhteiskunnallisten diskurssien kriittinen tarkastelu. Ymmärrän diskursiivisen vallankäytön tiettyjen seksuaaliväkivallan määrittelyä koskevien puhetapojen valta-asemana siinä, miten seksin ja seksuaaliväkivallan välistä erontekoa tuotetaan ja mitä sukupuolitettuja oletuksia tähän merkityksenantoon liittyy. Haastatteluissa poliisit hyödynsivät näitä diskursiivisia erontekoja tehdessään selkoa suostumuksesta ja sen puuttumisesta oman työnsä näkökulmasta.

Identifioin poliisien haastattelupuheesta kolme suostumuksen määrittelyyn liittyvää puhetapaa, joissa tuotettiin sukupuoleen, nuoruuteen sekä uhrin ja epäillyn positiioihin liittyviä jäsenyyksiä. Poliisit sanoittivat sukupuolituneita valta-asetelmia ensinnäkin uhrisensitiiviseksi nimeämässäni puheessa, jossa kuvattiin poikaystävän harjoittamaa painostamista, uhrien alisteista asemaa ja uhrien vaikeutta tunnistaa ja sanoittaa kokemustaan. Puheessa tunnistettiin nuorten ensimmäisiin intiimisuhteisiin liittyvä kokemuksellinen

erityislaatu ja epävarmuus, mutta myös uhrien käyttämät vinoutuneet skriptit seksin pakollisuudesta seurustelusuhteessa. Poliisit puhuivat myös uhrien turvattomiin perhetilanteisiin ja uhrikokemusten kasautumiseen liittyvästä haavoittuvuudesta.

Toinen, nuoria naisia vastuuttava puhetapa otettiin tulkintani mukaan käyttöön yhteyksissä, joissa tapahtumatilannetta jäsennettiin uhrien kokemuksen vastentahtoisuuden ilmaisun puuttumisena ilman suoraa painostusta. Vaikka suostumus sinänsä nähtiin seksuaalisen kanssakäymisen lähtökohtana, puheessa tuotetut positiot suostumuksen varmistamiseksi olivat varsin heteronormatiivisia ja sukupuolitettuja, ja niiden mukaan vastuu suostumuksen ilmaisemisesta jäi naiselle. Tämänhetkinen raiskauspykälä tekee mahdolliseksi laintulkinnan, jossa uhrilla nähdään olevan vastuu vastustella sen sijaan, että tekijällä olisi vastuu varmistaa suostumuksen olemassaolo (Amnesty 2019, 22). Poliisien puhuessa raiskausepäilyistä suostumus määrittyi tätä vasten jonakin, jonka nuori nainen antaa tai jonka hän kieltää sen sijaan, että suostumuksen selvittäminen ja siitä kysyminen edellyttäisi toisen osapuolen aktiivisuutta tai pyrkimystä suostumuksesta neuvotteluun ja sen varmistamiseen vuorovaikutuksessa.

Kolmannessa, nuoria miehiä puolustavaksi nimeämässäni puhetavassa poliisit kohdistivat huomion epäiltyjen asemaan puhuessaan yhdyntätilanteista, joissa uhri ei ollut ilmaissut vastentahtoisuuttaan tai hän oli ymmärtänyt vastentahtoisuuden vasta tapahtuneen jälkeen. Kaiken kaikkiaan toisessa ja kolmannessa puhetavassa oli yhtymä-

kohtia, kun taas suurimmat erot olivat näiden puhetaipojen ja ensimmäisen puhettavan välillä. Kolmannessa puhettavassa ei niinkään tunnistettu nuorten naisten positioiden monimutkaisuutta tai uhrien vaikeutta hahmottaa omaa kokemustaan tapahtumatilanteessa, vaan huomio oli nuorten miesten oikeusturvassa. Poikaystävän päätyminen rikoksesta epäillyksi konstruoiitiin mahdollisena seurauksena uhrin tilanteen aikaisen ilmaisuuden ja varmuuden puuttumisesta. Nuorten naisten puuttuvat reagointitavat esitettiin toisessa ja kolmannessa puhettavassa myös eritasoisina poliisityön haasteina, jotka liittyivät rikosprosessiin (näyttöongelmat), rikosoikeudellisiin määritelmiin ja käytännön ongelmiin (resurssikysymykset). Haastattelussa oikea-aikaista seksuaalikasvatusta pidettiin keinona ehkäistä nuorten uhrikokemuksia, joskin seksuaalikasvatus miellettiin puheessa varsin sukupuolittuneesti lähinnä nuorten naisten rajojen ja toimijuuden vahvistamisena. Tulkitsen tämän rajojen puolustamiseen ja vastusteluun liittyvän merkityksenannon heijastelevan paitsi tämänhetkistä raiskauksen määritelmää, myös laajempia yhteiskunnallisia diskursseja, joissa seksuaaliset skriptit rakentuvat käsityksille naisista suostumuksen portinvartijoina (Andersson 2004; Frith 2009; Wiederman 2005).

Yhtäältä erittelemieni kolmen puhettavan voi tulkita ilmentävän ja suojaavan erilaisia rikosprosessissa olennaisia intressejä, toisaalta voidaan pohtia myös diskurssien suhdetta tämänhetkiseen ja tulevaan lainsäädäntöön. Ensimmäinen, uhrisensitiivinen diskurssi priorisoi uhrin seksuaalista itsemääräämisoikeutta ja henkilökohtaista koskemattomuutta. Nämä ovat uuden lakiehdotuksen

suuntaisia periaatteita, joita halutaan aiempaa selkeämmin suojella suostumuksen puuttumiseen perustuvasa raiskauksen määritelmässä. Toisen, vastuuttavan diskurssin pohjavireeksi tulkitsen laillisuusvaatimuksen, joka ilmenee selkeimmin rikoksen tunnusmerkistöön keskittyvänä puheena poliisin työtä ohjaavasta lainsäädännöstä. Uhrin vastusteluun nojaavine, uhria vastuuttavine merkityksineen tämä puhe nostaa esiin myös tämänhetkisen raiskauksen määritelmän ongelmallisuutta, jota tulevalla lainsäädännöllä pyritään poistamaan. Sitä, miten tuleva lakimuutos vaikuttaa raiskauksen uhreja koskeviin puhetaipoihin, on mahdollista tarkastella uuden seksuaalirikoslainsäädännön soveltamisen myötä. Kolmas, epäillyn oikeusturvaa painottava diskurssi keskittyy syyttömyysolettamaan ja syyllisyydelle vaihtoehtoisten tapahtumankulkujen mahdollisuuteen, mikä on esitutkintaperiaatteena olennainen sekä tämänhetkisessä että tulevassa lainsäädännössä. Syyttömyysolettama tarkoittaa periaatetta, jonka mukaan rikoksesta epäiltyä on kohdeltava esitutkinnassa syyttömänä.

Se, miten poliisit suostumuksen ymmärtävät ja minkälaisia puhetaipuja heillä on suostumuksesta, on yhteydessä myös siihen, miten he käsittelevät ja arvioivat haavoittuvuutta nuorten välisissä seksuaalirikosepäilyissä. Yksi jatkotutkimuksen aihe onkin, mikä on näiden määrittelytapojen merkitys rikosprosessissa uudistuvan seksuaalirikoslainsäädännön myötä (Honkatukia & Myllylä 2018, 203). Nuorten seurustelusuhhteissa tapahtuvaa seksuaaliväkivaltaa on toistaiseksi tutkittu hyvin vähän. Äskettäinen selvitys raiskausrikkosten käsittelystä rikosprosessissa on

kuitenkin tuonut esiin epäkohtia sen suhteen, miten hyvin nuorten välisiin suhteisiin liittyvä haavoittuvuus tunnistetaan ja miten nuorten uhrien haavoittuva asema huomioidaan raiskausrikoksissa (Alaattinoğlu ym. 2020).

Seksuaalista suostumusta koskevat ajan-kohtaiset yhteiskunnalliset keskustelut ja käynnissä oleva seksuaalirikoslainsäädännön uudistus ovat edistäneet neuvotellun suostumuksen merkitystä seksin ja seksuaaliväkivallan rajan määrittelyssä. Näitä teemoja on olennaista pohtia paitsi rikosprosessissa työskentelevissä viranomaisissa, myös poliisikoulutuksessa. Mitä osaaminen poliisin työssä tällä osa-alueella tarkoittaa? Mitä on kuulusteluosaaminen poliisityössä seksuaali- ja väkivaltarikoksissa tällä hetkellä ja muuttuvan lainsäädännön myötä? Miten paljon kuulustelun ope- tuksessa reflektoidaan esimerkiksi seksuaalisiin skripteihin ja raiskausmyy- teihin liittyvän kulttuurisen kuvaston ja henkilökohtaisten asenteiden mah- dollista vaikutusta seksuaalirikosten kuulusteluorientaatioissa? Nämä kysy- mykset ovat uudella tavoin ajankohtai- sia seksuaalirikoslainsäädännön muut- tuessa Suomessa.

VIITTEET

1 Käsitteitä suostumus ja vapaaehtoisuus käy- tetään artikkelissa yleisessä merkityksessä tois- tensa synonyymeina, viittaamassa ajatukseen yksilön vapaasta tahdosta osallistua seksuaa- liseen kanssakäymiseen (Alaattinoğlu 2021, 279).

2 Vaikka raiskausta ei tämänhetkisessä lainsää- dännössä lähtökohtaisesti määritellä suostu- muksen puuttumisen kautta, sen on kuiten- kin tekijän käyttämän pakon kautta katsottu implisiittisesti sisältyvän myös nykyiseen rais-

kauksen määritelmään (Jokila 2010; Niemi- nen 2019). Uhrin suostumukseen liittyviä seikkoja tarkastellaan näytön näkökulmasta esimerkiksi sellaisissa tapauksissa, joissa epäilty ei kiistä sukupuoliyhteyttä, vaan sen tahdon- vastaisuuden (Ylikulju 2017).

3 Uudessa lakiehdotuksessa tulevaksi laiksi määritellään lisäksi, että ”[h]enkilön osallis- tumista sukupuoliyhteyteen ei ole pidettävä vapaaehtoisena, jos: 1) hän ei ole sanallisesti, käytöksellään tai muulla tavalla ilmaissut osal- listuvansa siihen vapaaehtoisesti; 2) hänet on pakotettu sukupuoliyhteyteen käyttämällä henkilöön kohdistuvaa väkivaltaa tai uhkaku- sella; tai 3) hän ei ole voinut muodostaa tai il- maista tahtoaan tiedottomuutensa, sairauten- sa, vammaisuutensa, pelkotilansa, voimakkaan päihtymistilansa, heikentyneen tajunnantilan- sa, tilanteen äkillisyyden, erityisen valta-ase- man vakavan väärinkäytön tai muun näihin rinnastettavan syyn vuoksi.” (HE 13/2022 vp, s. 148).

4 Raiskauksen tunnusmerkistön uudistami- sen kannalta näistä sopimuksista keskeisimpiä on ollut Suomen vuonna 2015 ratifioima Istanbulin sopimus (2011), jonka 36. artiklan mukaan sopimusvaltioiden on lainsäädännös- sään määriteltävä raiskaukseksi kaikki sellaiset teot, joissa seksuaalinen tunkeutuminen toi- sen kehoon on tapahtunut ilman henkilön vapaaehtoisesti antamaa suostumusta.

5 Haastattelut ovat osa tutkimushanketta, jos- sa tutkitaan nuorten seurustelusuuhdeväkival- lan ilmiötä ja ilmituloa poliisityön näkökul- masta. Haastatteluissa kysyttiin myös poliisien näkemyksiä parisuhdeväkivallan määrittelystä, vuorovaikutustilanteista nuorten kanssa ja poliisityön mahdollisuuksista nuorten pari- suhdeväkivallan ehkäisytyössä (tutkimuslupa POL-2018-31664).

6 Lastensuojelulain mukaan lasten ja nuor- ten kanssa työskentelevillä viranomaisilla on ilmoitusvelvollisuus alaikäisiin kohdistuneista seksuaalirikosepäilyistä (LSL 5 luku, 25 §).

KIRJALLISUUS

Alaattinoğlu, Daniela (2021) Sexualbrottslag- gen – en spegel av samhället och rättskul- turen. Tidskrift utgiven av Juridiska före- ningen i Finland (JFT) 157 (3–4), 277–293.
Alaattinoğlu, Daniela & Kainulainen, Heini

- & Niemi, Johanna (2020) Raiskausrikosten eteneminen rikosprosessissa. Oikeustieteellisen tiedekunnan tutkimusraportteja ja katsauksia 1/2020. Turku: Turun yliopisto.
- Alastalo, Marja & Åkerman, Maria & Vaitinen, Tiina (2017) Asiantuntijahaastattelu. Teoksessa Matti Hyvärinen, Pirjo Nikander & Johanna Ruusuvoori (toim.) Tutkimushaastattelun käsikirja. Tampere: Vastapaino, 214–232.
- Amnesty (2019) Oikeuksien arpapeli. Naisiin kohdistuneet raiskausrikokset ja uhrin oikeuksien toteutuminen Suomessa. Amnesty International Suomen osasto.
- Andersson, Ulrika (2004) Hans (ord) eller hennes? En könsteoretisk analys av straffrättsligt skydd mot sexuella övergrepp. Lund: Bokbox Förlag.
- Bay-Cheng, Laina Y. & Eliseo-Arras, Rebecca K. (2008) The Making of Unwanted Sex. Gendered and Neoliberal Norms in College Women's Unwanted Sexual Experiences. *Journal of Sex Research* 45 (4), 386–397. <https://doi.org/10.1080/00224490802398381>
- Beres, Melanie A. (2007) 'Spontaneous' Sexual Consent. An Analysis of Sexual Consent Literature. *Feminism & Psychology* 17 (1), 93–108. <https://doi.org/10.1177/0959353507072914>
- Burt, Martha R. (1980) Cultural Myths and Supports for Rape. *Journal of Personality and Social Psychology* 38, 535–570. <https://doi.org/10.1037/0022-3514.38.2.217>
- Conaghan, Joanne (2019) The Essence of Rape. *Oxford Journal of Legal Studies* 39 (1), 151–182. <https://doi.org/10.1093/ojls/gqy034>
- Danielsson, Petri & Näsi, Matti (2020) Suomalaiset väkivallan ja omaisuusrikosten kohteena 2019. Kansallisen rikosuhritutkimuksen tuloksia. Helsinki: Helsingin yliopisto, kriminologian ja oikeuspolitiikan instituutti.
- Fernet, Mylène & Hébert, Martine & Brodeur, Geneviève & Théorêt, Valerie (2019) "When You're in a Relationship, You Say No, but Your Partner Insists": Sexual Dating Violence and Ambiguity Among Girls and Young Women. *Journal of Interpersonal Violence*, 1–24. <https://doi.org/10.1177/0886260519867149>
- Flood, Michael (2008) Men, Sex, and Homosexuality. How Bonds between Men Shape Their Sexual Relations with Women. *Men and Masculinities* 10 (3), 339–359. <https://doi.org/10.1177/1097184X06287761>
- Foucault, Michel (1998) Seksuaalisuuden historia. Tiedontahto, Nautintojen käyttö, Huoli itsestä. Suom. Kaisa Sivenius. Helsinki: Gaudeamus (ilm. alun perin 1976, 1984 ja 1984).
- Frith, Hannah (2009) Sexual Scripts. Sexual Refusals and Rape. Teoksessa Miranda A. H. Horvath & Jennifer M. Brown (toim.) Rape: Challenging Contemporary Thinking. Devon: Willan, 99–122.
- Gunnarsson, Lena (2018) "Excuse Me, But Are You Raping Me Now?" Discourse and Experience in (the Grey Areas of) Sexual Violence. *NORA – Nordic Journal of Feminist and Gender Research* 26 (1), 4–18. <https://doi.org/10.1080/08038740.2017.1395359>
- Gunnarsson, Lena (2020) Samtyckesdynamiker: sex, våldtäkt och gråzonen däremellan. Lund: Studentlitteratur.
- HE 13/2022 Hallituksen esitys eduskunnalle seksuaalirikoksia koskevaksi lainsäädännöksi.
- Honkatukia, Päivi (2001a) "Ilmoitti tulleen sa raikatuksi" – Tutkimus poliisin tietoon vuonna 1998 tulleista raiskausrikoksista. Helsinki: Tilastokeskus.
- Honkatukia, Päivi (2001b) Miten raikausta kuvataan rikosilmoituksissa? *Oikeus* 30 (3), 366–372.
- Honkatukia, Päivi & Myllylä, Martta (2018) Nuoret, perheväkivalta ja rodullistava kontrolli – Tarkastelussa rikosilmoitukset perheenjäsenen ja sukulaisten tekemistä pahoinpitelyistä. *Janus* 26 (3), 187–207. <https://doi.org/10.30668/janus.64884>
- Honkatukia, Päivi & Peltola, Marja & Aho, Timo & Saukkonen, Roosa (2022) Between Agency and Uncertainty – Young Women and Men Constructing Citizenship through Stories of Sexual Harassment. *Journal of Social Issues*, 1–22. <https://doi.org/10.1111/josi.12512>
- Isotalo, Anu (2017) Nuoriin kohdistuva seurusteluhdeväkivalta poliisin rikosilmoitusaineistossa. *Oikeus* 46 (4), 442–462.
- Isotalo, Anu (2019) Seurusteluhdeväkivalta tyttöjen pahoinpitelyistä tehdyissä rikosilmoituksissa. *Nuorisotutkimus* 37 (3–4), 54–68.
- Istanbulin sopimus (2011) <https://www>.

- finlex.fi/fi/sopimukset/sopsteksti/2015/20150053 Luettu 17.6.2022.
- Jokila, Helena (2010) Tahdonvastainen suostumus ja liiallisen luottamuksen hinta. Raiskauksen ja muiden seksuaalirikosten oikeudellisen tiedon konstruktio. Helsinki: Suomalainen Lakimiesyhdistys.
- Jokila, Helena & Niemi, Johanna (2020) Rape Law and Coercive Circumstances. Teoksessa Marie Bruvik Heinskou, May-Len Skilbrei & Kari Stefansen (toim.) Rape in the Nordic Countries. Continuity and Change. Routledge Research in Gender and Society. London and New York: Routledge, 120–136. <https://doi.org/10.4324/9780429467608-8>
- Kainulainen, Heini (2004) Raiskattu? Tutkimus raiskausten käsittelystä rikosprosessissa. Helsinki: Tilastokeskus.
- Kainulainen, Heini (2015) Poliisit ja rosvot. Salaisen tiedon jäljillä. Teoksessa Antti Häkkinen & Mikko Salasuo (toim.) Salattu, hävetty, vaiettu. Miten tutkia piilossa olevia ilmiöitä. Tampere: Vastapaino, 51–80.
- Kainulainen, Heini (2017) Raiskaus – myyntejä ja todellisuutta. Teoksessa Johanna Niemi, Heini Kainulainen & Päivi Honkatukia (toim.) Sukupuolistunut väkivalta. Oikeudellinen ja sosiaalinen ongelma. Tampere: Vastapaino, 214–231.
- Keskinen, Suvi (2011) Troublesome Differences – Dealing with Gendered Violence, Ethnicity and ‘Race’ in the Finnish Welfare State. *Journal of Scandinavian Studies in Criminology and Crime Prevention* 12 (2), 153–172. <https://doi.org/10.1080/14043858.2011.622075>
- Kimpimäki, Minna (2017) Raiskauksen määrittelyn kipukohtia: pakottamalla vai ilman suostumusta? – *Lakimies* 6/2017, 789–812.
- Korander, Timo (2019) Poliisikulttuuri. Teoksessa Matti Vuorensyrjä (toim.) Siniset klassikot. Poliisi- ja kriminologia-alan moderneja klassikotutkimuksia 1. Tampere: Poliisiammattikorkeakoulu, 44–69.
- Korkmaz, Sibel & Överlien, Carolina (2019) Responses to Youth Intimate Partner Violence: The Meaning of Youth-specific Factors and Interconnections with Resilience. *Journal of Youth Studies* 23 (3), 371–387. <https://doi.org/10.1080/13676261.2019.1610557>
- Lastensuojelulaki 5. luku. Ilmoitusvelvollisuus (12.2.2010/88). <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2007/20070417#L5> Luettu 17.8.2022
- LeMaire, Kelly L. & Oswald, Debra L. & Russell, Brenda L. (2016) The Role of Sexism, Rape Myth Acceptance and Tolerance for Sexual Harassment. *Violence and Victims* 31 (2), 332–346. <https://doi.org/10.1891/0886-6708.VV-D-13-00148>
- Leskinen, Minni (2020) Uusi pohjoismainen seksuaalirikosoikeus? – Ruotsin lainsäädännöllisten valintojen hyödynnettävyydestä Suomessa. *Lakimies* 3–4, 373–399.
- Louhela, Helena (2021) ‘I Was Fully Consenting’: Sexual Violence Voiced by an Adolescent Girl. *Journal of Gender-Based Violence* 5 (1), 7–21. <https://doi.org/10.1332/239868020X16057277752292>
- Malin, Tiina (2020) Lapsiin kohdistuneiden seksuaalirikosten rangaistuskäytäntö. *Katsauksia* 44/2020. Helsinki: Helsingin yliopisto, kriminologian ja oikeuspolitiikan instituutti.
- McMillan, Lesley (2018) Police Officers’s Perceptions of False Allegations of Rape. *Journal of Gender Studies* 27 (1), 9–21. <https://doi.org/10.1080/09589236.2016.1194260>
- Muehlenhard, Charlene L. & Humphreys, Terry P. & Jozkowski, Kristen N. & Peterson, Zoë D. (2016) The Complexities of Sexual Consent among College Students: A Conceptual and Empirical Review. *The Journal of Sex Research* 53 (4–5), 457–487. <https://doi.org/10.1080/00224499.2016.1146651>
- Muehlenhard, Charlene L. & Peterson, Zoë D. (2005) Wanting and Not Wanting Sex: The Missing Discourse of Ambivalence. *Feminism & Psychology* 15 (1), 15–20. <https://doi.org/10.1177/0959353505049698>
- Niemi, Hannu & Fagerlund, Monica (2019) Seksuaalirikokset. Teoksessa Petri Danielsson (toim.), Rikollisuustilanne 2018. Rikollisuuskehityksen tilastoja ja tutkimusten valossa. Helsinki: Helsingin yliopisto, Kriminologian ja oikeuspolitiikan instituutti, 65–93.
- Niemi, Jenni (2010) Seurusteluväkivalta nuorten kokemana. Poliisiammattikorkeakoulun raportteja 89. Tampere.
- Niemi, Johanna (2021) Frivillighet och sexualbrott: En systematisk analys. *Tidskrift utgiven av Juridiska föreningen i Finland (JFT)*, 157 (3–4), 333–352.

- Nieminen, Kati (2019) Mitä raiskauksen määritelmä kertoo oikeuskulttuuristamme? Teoksessa Dan Frände, Heli Korkka, Raimo Lahti, Tapio Lappi-Seppälä & Sakari Melander (toim.) Juhlajulkaisu Kimmo Nuotio 1959–18/4 2019. Helsinki: Forum Iuris, 394–411.
- Nousiainen, Kevät & Pentikäinen, Merja (2013) Väkivallan vastaisen sopimuksen kivinen ratifiointi Suomessa. – Oikeus 4/2013, 455–462.
- Näre, Sari (2000) Nuorten tyttöjen kohtaama seksuaalinen väkivalta ja loukattu luottamus tunnetaloudessa. Teoksessa Päivi Honkatukia, Johanna Niemi-Kiesiläinen & Sari Näre (toim.) Lähentelyistä raiskauksiin. Tyttöjen kokemuksia häirinnästä ja seksuaalisesta väkivallasta. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto, 77–135.
- Närhi, Kati & Kokkonen, Tuomo & Matthies, Aila-Leena (2014) Asiakkaiden osallisuus ja työntekijöiden harkintavalta palvelujärjestelmässä. *Janus* 22 (3), 227–244.
- Oikeusministeriö (2020) Seksuaalirikoslainsäädännön kokonaisuudistus. Oikeusministeriön julkaisuja, mietintöjä ja lausuntoja 2020: 9. Helsinki.
- Page, A. D. (2008) Gateway to Reform: Policy Implications of Police Officers' Attitudes towards Rape. *American Journal of Criminal Justice* 33, 44–58.
- Peterson, Zoë D. & Muehlenhard, Charlene L. (2004) Was It Rape? The Function of Women's Rape Myth Acceptance and Definitions of Sex in Labeling Their Own Experiences. *Sex Roles* 51 (3–4), 129–144. <https://doi.org/10.1023/B:SERS.0000037758.95376.00>
- Ricciardelli, Rosemary & Spencer, Dale C. & Dodge, Alexa (2021) "Society Wants to See a True Victim": Police Interpretations of Victims of Sexual Violence. *Feminist Criminology* 16 (2), 216–235. <https://doi.org/10.1177/1557085120970270>
- Rikoslaki 20.luku. Raiskaus (27.6.2014/509). <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1889/18890039001#L20-2> Luettu 17.8.2022.
- Ryan, Kathryn M. (2011) The Relationship between Rape Myths and Sexual Scripts: The Social Construction of Rape. *Sex Roles* 65 (11–12), 774–782. <https://doi.org/10.1007/s11199-011-0033-2>
- Simon, William & Gagnon, John H. (1986) *Sexual Scripts: Permanence and Change*. *Archives of Sexual Behavior* 15 (2), 97–120. <https://doi.org/10.1007/BF01542219>
- Sleath, Emma & Bull, Ray (2012) Comparing Rape Victim and Perpetrator Blaming in a Police Officer Sample: Differences between Police Officers with and without Special Training. *Criminal Justice and Behavior* 39, 642–661. <http://dx.doi.org/10.1177/0093854811434696>.
- THL (2021) Kouluterveyskysely, tiivistenäkymät: perustulokset, nuoret 2019 ja 2021. Terveystieteiden tutkimuskeskus. <https://thl.fi/fi/tutkimus-ja-kehittaminen/tutkimukset-ja-hankkeet/kouluterveyskysely/kouluterveyskyselyn-tulokset> Luettu 17.6.2022.
- Utriainen, Terttu (2013) Raiskaus rikosoikeudellisenä ongelmana. Toinen, täydennetty painos. Rovaniemi: Lapin yliopistokustannus.
- van Langenhove, Luk & Harré, Rom (2003) *Introducing Positioning Theory*. Teoksessa Rom Harré & Luk van Langenhove (toim.) *Positioning Theory: Moral Contexts of Intentional Action*. Oxford: Blackwell, 14–31.
- Venema, Rachel M. (2016) Police Officer Schema of Sexual Assault Reports: Real Rape, Ambiguous Cases, and False Reports. *Journal of Interpersonal Violence* 31 (5), 872–899. <https://doi.org/10.1177/0886260514556765>
- Virkki, Tuija (2015) Social and Health Care Professionals' Views on Responsible Agency in the Process of Ending Intimate Partner Violence. *Violence Against Women* 21 (6), 712–733. <https://doi.org/10.1177/1077801215577213>
- Wiederman, Michael W. (2005) The Gendered Nature of Sexual Scripts. *The Family Journal: Counselling and Therapy for Couples and Families* 13 (4), 496–502. <https://doi.org/10.1177/1066480705278729>
- Wilson, Laura & Miller, Katherine (2016) Meta-Analysis of the Prevalence of Unacknowledged Rape. *Trauma, Violence & Abuse* 17 (2), 149–159. <https://doi.org/10.1177/1524838015576391>
- Ylikulju, Miia (2017) Raiskauksen toteennäyttäminen oikeudenkäynnissä. Teoksessa Johanna Niemi, Heini Kaimulainen & Päivi Honkatukia (toim.) *Sukupuolistunut väkivalta*. Oikeudellinen ja sosiaalinen ongelma. Tampere: Vastapaino, 232–249.